

The Epidemic of Covid-19 and Its Connection with the Problem of the Meaning of Life¹

Farouk Touli,² Mohammad Nejati,³ Mehdi Hasani Azad,⁴ Mohammad Nazari Maromi⁵

Abstract

Believers in the existence of meaning for the concept of life can be divided into two groups: those who believe in the meaning of life and those who believe in creating meaning for the concept of life. Those who believe in the meaningfulness of life consider an inherent and hidden meaning for life that must be discovered. But those who believe in making meaning of life, deny the existence of an inherent meaning for life and believe in making meaning. This research is descriptive and with a deep analysis of the content, tries to provide a systematic explanation of the impact and impression relationship between the epidemic of Covid-19 and the problem of the meaning of life. The most important problem is human's encounter with existential suffering. That man can or cannot justify his/her suffering based on his/her intellectual foundations. If he/she is unable to justify why he/she is suffering, then non-existent and non-essential (Mahovi) sufferings are created, which causes the crisis of the meaning of life. It has become difficult for modern man to accept why he is suffering in the covid-19 pandemic, because he/she has become

¹ . **Research Paper**, Received: 5/1/2023; Confirmed: 22/2/2023.

² . Assistant Professor of the institute of Philosophy and Ethics of Medicine, Hormozgan University of Medical Sciences, Bandar Abbas, Iran, (Touli.farooogh@hums.ac.ir).

³ . Assistant Professor of the institute of Philosophy and Ethics of Medicine, Hormozgan University of Medical Sciences, Bandar Abbas, Iran, (Mohammad.nejati699@hums.ac.ir).

⁴ . Associate Professor of the institute of Philosophy and Ethics of Medicine, Hormozgan University of Medical Sciences, Bandar Abbas, Iran. (Mehdihasaniazad@gmail.com).

⁵ . Master's Degree in Educational Research. Bandar Abbas, Iran.

(mohammadnazarimaromi@gmail.com).

extremely dependent on humanism and scientism and also the role of God has been removed or weakened for him. God in modern human thought, either does not exist or if He does exist, cannot be a human support. Non-essential (Mahovi) sufferings such as the feeling of loneliness and helplessness or the feeling of emptiness and worthlessness of the values, created by scientism or humanism, cause the crisis of the meaninglessness of life and despair in creating meaning for life.

Keywords: Covid-19, Empirical Science, Value, Meaning of life.

Introduction

The meaning of life is a question of the type of problem, which has become more difficult to answer than in the past in the contemporary age. If we can suppose human life is a question of why it exists, then the meaning of life will be the answer that each person gives to why he exists. Pain and suffering is the most important factor in asking the question of the meaning of life, and when sufferings appear in life, providing a suitable answer to why we exist, becomes more necessary than anything. The epidemic of covid-19 and its various pains and sufferings have made it necessary to ask the question of what is the meaning of life and provide the desired answer. This article studies the relationship between Corona and the meaning of life. In this article, sufferings are divided into two types: primary or existential sufferings and secondary or non-existent sufferings. Existential sufferings are sufferings that occur to all humans more or less throughout their lives, and in fact, their existence is inherent in human life in this world. Non-existential sufferings are sufferings that are not inherent in this worldly life and only occur for some humans. Occurrence of non-existent sufferings is the result of how people live and these sufferings can arise in one person and not in another person. A type of existential suffering is psychological suffering that exists for all human beings and the person who suffers from these sufferings is aware of why he is suffering. He suffers and knows what the reason for his suffering is. Another type of existential suffering is philosophical suffering, which means that these sufferings exist for all human beings, but the person who suffers from these sufferings is not aware of the reason for his suffering, he suffers but does not know why he suffers.

Some of the existential sufferings of Covid-19 are:

1- Suffering similar to incurable diseases, the hopelessness of recovery, disability, and fear of death.

2- Suffering from the loss of job, general and individual poverty, and loss of desirable things in life such as family members, property, and assets, economic and social insecurities.

3- Complete and general quarantine, masking, compulsory vaccination, which is in conflict with the individual and social freedoms of people and causes serious confrontation between nations and governments.

4- Increasing economic and social class differences.

5- Limiting of social life.

Some of the essential sufferings of Covid-19 are:

1- The suffering of loneliness (not in the sense of being away from others, which is considered existential suffering).

2- The suffering caused by the feeling of absolute helplessness and hopelessness, these sufferings cause a crisis in the meaningfulness of life.

3- Depreciation of values, which is one of the main manifestations of nihilism. New values such as freedom, equality, like this quarantine and mandatory masks are in conflict with the value of freedom. The use of better quality medicines and vaccines in the treatment of the rich people of the world, and as a result, their deaths and injuries are less than the poor, or the rich getting richer and the poor getting poorer in the Covid-19 pandemic, this challenges a value such as justice and equality.

Conclusion

This article wants to examine the relationship between the epidemic of Covid-19 and the problem of the meaning of life. It seems that the link between these two issues is suffering. Corona disease, like other painful things in human life, causes existential suffering. But because contemporary man has found different conditions from the past, it makes it difficult to tolerate and justify the acceptance of the sufferings caused by Covid-19. This difficulty is doubled when the laboratory origin of this disease is taken into consideration, and it casts doubt on the belief in the salvation of scientism. These cause the emergence of non-existent sufferings (*Mahovi*) such as the feeling of loneliness and helplessness and absolute despair or the devaluing of the values of scientism and humanism, and this process intensifies the crisis of the meaninglessness of life.

References

- Barbour, Ian (1983), *Science and Religion*, translated by Bahaddin Khorramshahi, Tehran, University Center Publishing.
- Chaolin Huang and others (2020), Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China, *lancet*, (395): 497-506.
- Hawking, Stephen (1988), *A Brief History of Time*, London, Bantam Press. <https://www.britannica.com>.
- Shahiad, Shima, Mohammad Taghi, Mohammad (2020), Psychological Impacts of Covid-19 Outbreak on Mental Health Status of Society Individuals, *Journal of Military Medicine*, Volume 22, Issue 2, Pages: 184-192
- Whetstone I, Streat S, Darwin M, Crippen D (2005), *When is dead really dead*, critical care, London, England.

همه‌گیری کووید ۱۹ و ارتباط آن با معنای زندگی^۱

فاروق طولی^۱، محمد نجاتی^۳، مهدی حسنی آزاد^۴، محمد نظری مارمی^۵

چکیده

معتقدین به وجود معنا برای مفهوم زندگی را می‌توان در دو گروه معتقدین به معناداری و معناسازی دسته‌بندی نمود. قائلین به معناداری زندگی، معنای ذاتی و پنهانی را برای زندگی در نظر می‌گیرند که باید کشف شود. قائلین به معناسازی، اما منکر وجود معنای ذاتی بوده و مدعی ساخت و جعل معنا برای زندگی هستند. پژوهش حاضر توصیفی است. با توصیف و تحلیل بنیادین محتوا، سعی در ارائه تبیین و تحلیلی نظام‌مند از رابطه تأثیر و تأثر بین همه‌گیری کووید ۱۹ و مسأله معنای زندگی دارد. مهم‌ترین مسأله در این بحث، مواجهه انسان با رنج‌های وجودی است. اینکه انسان بر اساس مبانی فکری خود بتواند یا نتواند چرایی رنج کشیدنش را معقول و موجه نماید و در صورت ناتوانی از توجیه چرایی رنج کشیدن، رنج‌های ماهوی به وجود آمده،

۱. مقاله پژوهشی، تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۵؛ تاریخ تایید علمی: ۱۴۰۱/۱۲/۳.

۲. استادیار اندیشکده فلسفه و اخلاق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی هرمزگان، بندرعباس، (Touli.farough@hums.ac.ir).

۳. استادیار اندیشکده فلسفه و اخلاق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی هرمزگان، بندرعباس، (نویسنده مسئول). (Mohammad.nejati699@hums.ac.ir).

۴. دانشیار اندیشکده فلسفه و اخلاق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی هرمزگان، بندرعباس، (Mehdihasaniazad@gmail.com).

۵. کارشناسی ارشد تحقیقات آموزشی، بندرعباس، ایران (mohammadnazarimaromi@gmail.com).

که عامل بروز بحران معنای زندگی می‌شوند. نتیجه اینکه انسان معاصر به جهت اتکای افراطی بر انسان-محوری و علم‌محوری و حذف یا تضعیف جایگاه خداوند، پذیرش و تحلیل معقول چرایی رنج‌های ناشی از همه‌گیری کووید ۱۹ برایش دشوار شده است. خداوند در این تفکر یا وجود ندارد یا اگر وجود دارد به جهت ضعف، نمی‌تواند تکیه‌گاه انسان قرار گیرد. رنج‌های ماهوی‌ای چون احساس تنهایی و بی‌پناهی یا احساس پوچی و بی‌ارزشی ارزش‌های علم‌ساخت یا انسان‌ساخت، موجب بروز بحران بی‌معنایی زندگی و ناامیدی در جعل و ساخت معنا برای زندگی می‌شوند.

واژگان کلیدی: کووید ۱۹، علم تجربی، ارزش، معنای زندگی.

۱. مقدمه

معنای زندگی پرسشی است از نوع مساله، که در دوران معاصر ارائه پاسخ به آن سخت‌تر از گذشته شده است. اگر بتوانیم زندگی انسان را همان پرسش از چرایی وجود داشتن فرض کنیم، آنگاه معنای زندگی همان پاسخی خواهد بود که هر شخص به چرایی وجود داشتن می‌دهد. در گذشته تبیین به این چرایی‌ها با ابتدا بر وجود خداوند و فاعلیت الهی، با سهولت بیشتری پاسخ داده می‌شد ولی امروزه به جهت کشفیات علوم جدید و اتکای افراطی به شاخصه راززدایی علوم تجربی، تاکید بیشتری بر وجود علیتی طبیعی در جهان وجود دارد و همین مساله نیز پاسخ به پرسش معنای زندگی را دشوار ساخته است. در این بین لحاظ برخی موارد و اقتضائات طرح این پرسش را جدی‌تر و ارائه پاسخ را ضروری‌تر و سرنوشت سازتر می‌کند. بر این اساس رنج مهم‌ترین عامل طرح جدی پرسش از معنای زندگی است و زمانی که رنج‌ها در زندگی نمایان می‌شوند، ارائه پاسخ درخور به چرایی وجود داشتن، از هر چیزی در زندگی ضرورت بیشتری می‌یابد. اینکه در هجوم دردها و رنج‌ها چگونه می‌توان دلیل یا دلایلی را یافت، یا اهداف و ارزش‌هایی را در نظر گرفت که گفته شود «من هستم و درد و رنج می‌کشم تا به این اهداف و ارزش‌ها برسم یا درد و رنج کشیدن من به خاطر فلان علت یا علتها است». وضعیت کنونی انسان در این جهان وضعیت به سامانی نیست. راز معنا و غایت زندگی با وجود پیشرفت‌های خیره‌کننده علوم تجربی، هنوز ناگشوده و سر به مهر مانده است.

همه‌گیری کووید ۱۹ و دردها و رنج‌های متنوع ناشی از آن، طرح پرسش از چیستی معنای زندگی و ارائه پاسخ شایسته به آن را ضرورتی مضاعف بخشیده است. این نوشتار ارتباط بیماری کرونا و مسأله معنای زندگی را مورد بررسی و مذاقه قرار می‌دهد.

۲. زندگی چیست؟

به نظر می‌رسد برای فهم ماهیت زندگی باید سه مفهوم وجود داشتن، زنده بودن و زندگی را تفکیک و مورد بررسی قرار داد. بحث رابطه منطقی این سه مفهوم چنین است.

۱- هر آن چیزی که در جهان قرار دارد دارای وجود است (وجود داشتن).

۲- برخی از موجودات برخوردار از حیات هستند (زنده بودن).

۳- برخی موجودات برخوردار از حیات، زندگی می‌کنند.

در مورد گزاره اول، بحث خاصی وجود ندارد و تقریباً باید به بداهت و آشکاری آن رجوع نمود. مرز اصلی بین فلسفه و سفسطه، گزاره اول است و ارائه دلیل برای منکر آن معقول نیست. در مورد گزاره دوم فارغ از رویکردهای عرفانی و فلسفی به صورت ساده می‌توان حیات‌مندی را در برخورداری از یکسری ویژگی‌ها دانست که در برخی موجودات قابل مشاهده است و در برخی دیگر مشاهده نمی‌شود. ویژگی‌های فیزیولوژیک چون تغذیه، تولید مثل و رشد یا ویژگی‌های متابولیک مانند مبادله نظام‌مند مواد با محیط بیرونی یا ویژگی‌های ژنتیک یا ترمودینامیک، عموماً به عنوان ویژگی‌های اساسی حیات‌مندی لحاظ شده است (Hornby, 2000, p683). اما در باب گزاره سوم به نظر می‌رسد بحث جدی‌تر باشد. پیشفرض اول نوشتار حاضر این است که مفهوم زندگی در بین موجودات این جهانی به صورت بالفعل خاص انسان است و موجودات حیات‌مند دیگر احتمالاً در کی از زندگی نداشته و محدود به زنده بودن هستند. پیش‌فرض دوم این است که زندگی، سطحی متعالی و فراتر از حیات‌مندی است و یک موجود حیات‌مند باید دارای برخی ویژگی‌های خاص باشد تا وارد حیطه زندگی شود. وضع تفاوت بین حیات و زندگی را می‌توان در آیات قرآن

نیز ملاحظه نمود: «مَنْ عَمَلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» هر کس از مرد یا زن کار شایسته کند و مؤمن باشد قطعاً او را با زندگی پاکیزه‌ای حیات بخشیم و مسلماً به آنان بهتر از آنچه انجام می‌دادند پاداش خواهیم داد (نحل / ۹۷). با دقت در آیه فوق، اگر حیات طیبه را در دو قسم حیات دنیوی و اخروی لحاظ کنیم، به نظر می‌رسد زندگی پاکیزه یا پلید، سطحی بالاتر از زیستن بوده و تابع ایمان و اعتقادات و احساسات و نیت انسان است، از یک طرف، و از طرف دیگر به ساحت عمل و رفتار انسان نیز وابستگی می‌یابد. خاستگاه مفهوم زندگی در حیات انسان به قوت عقل و ویژگی‌هایی چون عقلانیت و تفکر در انسان باز می‌گردد. انسان به جهت برخورداری از قوت عقل و تفکر، برایش وجود داشتن مساله است. پرسش از وجود داشتن را می‌توان در سه حوزه پرسش از چرایی وجود داشتن جهان، پرسش از چرایی وجود داشتن بخش حیات‌مند جهان، پرسش از چرایی وجود داشتن انسانها و نهایتاً پرسش از چرایی وجود داشتن خود شخص تفکیک نمود. بر اساس سنت ارسطویی نیز می‌توان مقوله چرایی را در چهار قسم علت فاعلی، علت مادی، علت صوری و علت غایی مورد بررسی قرار داد. با یک تقسیم‌بندی استقرایی پرسش از وجود داشتن را می‌توان ذیل پرسش‌های شانزده گانه‌ای مورد بررسی قرار داد. در بحث‌های مربوط به زندگی، مهم‌ترین پرسش‌ها همان پرسش از علت غایی وجود داشتن است و در بین پرسش‌های سه‌گانه، پرسش‌های مربوط به وجود داشتن انسان اهمیت فراوانی دارد.

۱- علت فاعلی وجود جهان، جهان حیات‌مند، انسان و من در این جهان چیست؟

۲- علت غایی وجود جهان، جهان حیات‌مند، انسان و من در این جهان چیست؟

۳. تحلیل مساله معنای زندگی

پرسش از معنای زندگی سابقه‌ای طولانی در بین انسانها دارد. انسان موجودی برخوردار از قوت تفکر و عقلانیت است. موضوع تفکر انسان به دو حوزه انسان و جهان اختصاص یافته

است. پرسش از معنای زندگی برخاسته از قوت تفکر و عقلانیت، و در نتیجه مختص انسان می‌باشد و نوع پاسخ‌گویی به این پرسش نیز مرتبط و متلائم با نوع نگاه شخص به موضوعات دوگانه تفکر خواهد بود.

الف. پرسش از معنای زندگی

پرسش‌گری از چرایی وجود داشتن ناشی از شاخصه تعقل و تفکر است و انسان را وارد ساحت بالاتری از زیستن و حیات‌مندی یعنی زندگی می‌کند. بر اساس قواعد عام پژوهش، پرسش‌ها از جهت نوع پاسخ آن به چند قسم محتمل قابل تفکیک هستند: گاهی پرسش از سنخ سوال است و پاسخ آن موجود بوده و صرفاً جنبه آموزشی و استفهامی دارد. گاهی پرسش از سنخ مساله می‌شود که یا پاسخی برایش ارائه نشده یا اینکه پاسخ‌های موجود سقیم و عقیم هستند و لذا جنبه پژوهشی می‌یابند. مسائل مطروحه، گاهی به جهت دشواری ارائه پاسخ، تبدیل به چالش و مشکل شده و نیازمند هم‌فکری، مذاکره، گفتگو یا سایر روش‌های کشف پاسخ می‌شوند. اما گاهی اتفاق می‌افتد که مسائل مذکور با هیچ‌یک از روش‌های موجود قابل تحلیل و تبیین نیستند و به اصطلاح با نظام یا حتی پارادایم موجود، امکان حل آنها وجود ندارد. اینجاست که یک مساله از جنبه چالش عبور کرده و شکل یک بحران به خود می‌گیرد و ارائه پاسخ نیازمند بازتعریف و اصلاح نظام فکری موجود است (خسروپناه، میرزایی، ۱۳۸۹، ص ۵۱). پرسش‌گری در باب چرایی وجود داشتن، احتمالاً حاوی پاسخ‌هایی است که مجموعه این پرسش و پاسخ‌ها معنای زندگی نامیده شده است. معنای زندگی برای هر انسان وابستگی زیادی به نوع پاسخ‌هایی دارد که وی به پرسش وجودی‌اش می‌دهد. پرسش‌گری درباره زندگی و معنای آن برای برخی افراد به صورت سوالی ساده مطرح می‌شود که نیازمند یادگیری و آموزش است. گاهی اما این پرسش‌گری برای برخی دیگر به صورت مساله‌ای جدی بروز می‌کند که احتمالاً پاسخ‌های موجود آنها را به رضایت و آرامش نمی‌رساند. در برخی دیگر این پرسش‌گری می‌تواند به صورت چالشی سخت، کیفیت زیستن

آنها را کاهش دهد. در سطحی دردناک‌تر و جانکاه‌تر این پرسش‌گری در باب زندگی و معنای آن خود را به صورت یک بحران هویدا می‌کند که نظام موجود از ارائه راه کار و پاسخ شایسته به آن ناتوان می‌گردد. با اندکی تسامح می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین بحران‌های انسان معاصر، بحران بی‌معنایی زندگی یا بی‌معنائنگاری زندگی است.

مسئله معنای زندگی و امکان ارائه پاسخ (پاسخ‌های محتمل آن) رؤس سه‌گانه‌ای دارد. نوع نگاه به خداوند و اعتقاد به فاعلیت و خالقیت عالمانه و حکیمانه او، یکی از مهم‌ترین رؤس محسوب می‌شود. نوع نگاه به طبیعت حیات‌مند و غیرحیات‌مند و احتمالاً مخلوق‌پنداری آن (جهان‌بینی) نیز راس دوم این مساله است. سومین راس مسئله معنای زندگی، نوع نگاه به انسان و شاخصه‌های اصلی وجودی او همچون روح و جاودانگی آن می‌باشد (متز، ۱۳۹۴، ص ۲۲). در مورد معنای زندگی، افراد گاهی نگاهی کل‌گرایانه به زندگی دارند و معنایی عام و فراگیر را برای کل زندگی جستجو می‌کنند (Meaning of life) و گاهی نیز به دنبال معنا برای لحظه‌ها و جزئیات زندگی هستند نه کلیت و عمومیت آن (Meaning of life). برخی فرایند وجود جهان و انسان را ذیل تئوری‌هایی چون مهبانگ و انبساط، تئوری حباب و ریسمان انرژی بین کیهانی و نهایتاً تئوری فرگشت و انتخاب طبیعی، واجد علیتی طبیعی و تصادفی می‌دانند. برخی دیگر با لحاظ مخلوق بودن جهان یا طراحی هوشمندانه (Intelligence design) فاعلیتی الهی و برنامه‌ریزی شده برای وجود جهان و انسان را اعتقاد دارند. بر این اساس می‌توان گزارش مختصری از برخی رویکردها در باب پرسش از معنای زندگی ارائه نمود:

۱- گروه اول کسانی هستند که اعتقاد دارند زندگی ذاتاً هیچ معنای معقول، مقبول و موجهی ندارد، بلکه حتی معنایی نامعقول، غیرموجه و رنج‌آور دارد. زندگی معنا دارد، اما معنای آن تراژیک است. ایشان با نگاه بدبینانه، زیستن انسان در این جهان را عین رنج و مساوق شر می‌دانند. گویی جهان هرگز برای زندگی انسان تجهیز نشده و زندگی در این جهان، شر

الاشرار خواهد بود. قائلین به این دیدگاه طیف وسیعی از ادیان بدبین گنوسی از هند و یونان و ایران را دربرمی‌گیرد. متفکرانی همچون بودا، مانی، مزدک، ابوالعلاء معری و برخی مذاهب یهودیت، مسیحت و همچنین در بین متفکرین معاصر نیز کسانی مانند آرتور شوپنهاور قائل به چنین دیدگاهی هستند (کاپلستون، ۱۳۹۸، ص ۷؛ ناس، ۱۳۹۳، ص ۱۸۸-۲۰۰).

۲- گروه دوم کسانی هستند که معتقدند ذات زندگی تهی از هر گونه معنا است. عمده کسانی که این دیدگاه را دارند به لحاظ وجودشناختی منکر متافیزیک و مشتقات آن از جمله وجود خداوند، روح و جاودانگی آن هستند. و به جهت اعتقاد به علیتی غیر الهی و طبیعی و تصادفی که برای مساله وجود جهان، حیات و انسان ارائه می‌دهند، زندگی را ذاتا و بالفعل بی‌معنا می‌دانند. مساله اساسی در این موضع این است که اگر زندگی را ذاتا فاقد معنا لحاظ کنیم ناگزیر از مواجهه با معضل پوچی خواهیم بود. اینکه زندگی به صورت بالفعل بی‌معنا باشد ملزوم احتمالی پوچ‌گرایی یا بی‌ارزشی ارزش‌ها می‌شود. گروه دوم در مواجهه با این مساله به حصر غیر عقلی به سه دسته قابل تفکیک هستند:

الف- برخی متفکرین مانند گروهی از اپیکوریست‌ها اعتقاد دارند اولاً زندگی معنای بالفعلی ندارد و لذا جستجو برای کشف معنا از قسم هدف‌ها یا ارزش‌ها عبث است. ثانياً زندگی به جهت کوتاه بودن زمان آن، موقتی بودن و زوال قطعی به واسطه مرگ، شانیت معناسازی و جعل معنا را نیز ندارد. هر تلاشی برای جعل معنا محکوم به شکست است و یا در بهترین حالت به معنا‌نمایی سطحی، موقتی و گذرا و پاک‌کننده صورت مساله معنای زندگی ختم می‌شود. زندگی نه معنا دارد و نه می‌توان آن را معنادار نمود (کاپلستون، ۱۳۸۵، ص ۴۷۲).

ب- برخی دیگر از متفکرین معتقدند زندگی به صورت بالفعل و ذاتا معنایی ندارد و لذا جستجو برای کشف معنا عبث است و حتی به جهت اینکه معانی مرسوم برای زندگی با

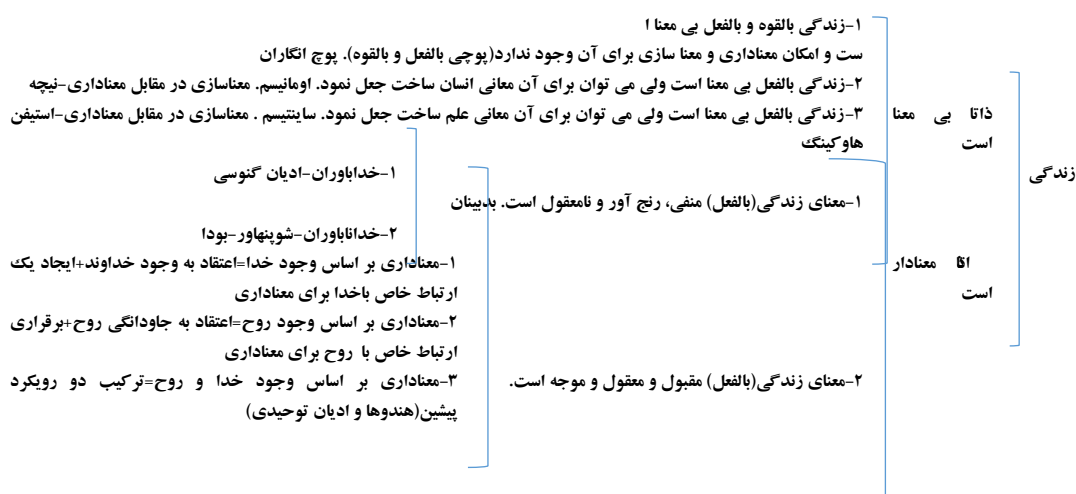
روش‌هایی غیرعلمی و شبه‌علمی تعبیه شده است به مسأله بی‌معنایی زندگی دامن می‌زند و وضعیت را وخیم‌تر می‌کند. معتقدین به این دیدگاه قائل به اصالت و تقدس علم با روش‌های تجربی هستند. از نظر ایشان به جهت اینکه انسان جزئی از طبیعت است، با همان روشی که طبیعت را می‌کاوییم می‌توان در مورد انسان هم با روش تجربی همچون یک شیء طبیعی شناخت حاصل نمود. از این منظر چون علوم با روش‌های تجربی یقینی، مبری از نفوذ پیش-داوری و تفسیرهای شخصی، اجتماعی و فرهنگی دانشمندان هستند، بر این اساس نجات بخش و مقدس هستند. سایتیستها به لحاظ وجودی عمدتاً ماده‌باور، و به لحاظ معرفتی تجربه‌گرا هستند (کارنپ، ۱۳۸۵، ص ۶۶؛ برت، ۱۳۷۴، ص ۳۸). معتقدین به اصالت و تقدس علم اعتقاد دارند تمام تبیین‌هایی که در مورد معنای زندگی ارائه شده نادقیق و غیرمعتبر هستند، زیرا یا تبیین‌هایی خرافی و شبه‌علم و یا تحت تاثیر و تفسیر افراد مختلف می‌باشند. علم معنای عینی و خارجی بالقوه زندگی را همچون رازهای دیگر جهان کشف خواهد کرد (Hawking, 1988, p 93). زندگی معنادار نیست اما قابلیت معنادار شدن به وسیله علم را دارد. از این منظر پرسش از معنای زندگی بیشتر مسأله‌ای کشف‌شدنی است که توسط علم کشف می‌شود و امری عینی، آبجکتیو و بیشتر از سنخ هدف محسوب می‌شود. پرسش از معنای زندگی در این لحاظ مقوله‌ای عمومی، کلی، مهندسی شده توسط علم و این جهانی خواهد بود.

ج- گروهی دیگر مانند نیچه، سارتر و ... اعتقاد دارند عمده تبیین‌هایی که برای مسأله معنای زندگی ارائه شده است خدا محور یا متافیزیک محور بوده‌اند؛ و چون ایشان در موضع انکار خدا و متافیزیک هستند، تبیین‌های موجود را نمی‌پذیرند. از نظر ایشان تبیین‌های مذکور به جای اینکه مسأله معنای زندگی انسانها را حل کنند، چون در جهت منافع خدایان و متافیزیک بوده‌اند با تزریق ضعف و حقارت به انسان، خود باعث شدت گرفتن پوچی شده‌اند. این گروه انسان محور در اصطلاح اومانیزم نامیده می‌شوند. اینها تاکید دارند پاسخ‌گویی به

مسئله معنای زندگی یکی از مهم‌ترین نیازهای انسان است و باید متناسب با این نیاز از طریق عقل پاسخ متلائم و انسان‌ساختی دریافت نماید. بر این اساس ایشان با انکار اهداف و ارزش‌های غیرانسان‌محور، در صدد جعل و ساخت ارزش‌ها و اهدافی انسان‌ساخت هستند (نیچه، ۱۳۸۷، ص ۲۵۹؛ سارتر، ۱۳۸۶، ص ۱۵۰-۱۵۵). برای این دسته از متفکرین هیچ فاعل بیرونی‌ای برای انسان وجود ندارد و معنای زندگی نیز به لحاظ بیرون از انسان، پوچ و تهی از معنا است و باید معنا را در درون ساحات وجودی انسان جستجو نمود؛ معنایی خودبنیان که سازنده و پردازنده‌اش خود انسان است. زندگی معنادار نیست، اما قابلیت معنادار کردن آن بر اساس ارزش‌های انسانی وجود دارد. از این منظر پرسش از معنای زندگی، بیشتر جعل شدنی است تا کشف شدنی، انسان‌محور است تا غیرانسان‌محور، در حوزه ارزش‌ها مطرح می‌شود و بیشتر جنبه شخصی و فردی دارد و در عین حال نگاهش به ارزش‌های این جهانی معطوف می‌گردد.

۳- گروه سوم متفکرانی هستند که به جهت اعتقاد به متافیزیک و لوازمی چون وجود خداوند، مخلوق بودن جهان، جاودانگی روح انسان و حیات پس از مرگ، زندگی را ذاتا معنادار می‌دانند. قائلان به این دیدگاه زندگی را ذاتا معنادار و معنا را پنهان در درون مفهوم زندگی می‌دانند. وظیفه هر انسان این است که با هنرمندی معنای معقول و مقبول زندگی را کشف نماید. به حصر غیرعقلی عموم ایشان از سه طریق در پی کشف معنای زندگی هستند: اعتقاد به وجود خدا یا خدایان با ویژگی‌هایی شبیه به انسان، اعتقاد به جاودانگی روح و لوازمی چون معاد یا تناسخ و رویکرد ترکیبی از دو طریق اول. در این نگاه‌های سه‌گانه، معنای زندگی با ایجاد یک رابطه خاص بین انسان و خداوند یا روح در مواضع استدلال‌هایی همچون هدف خداوند از خلقت، عشق متقابل انسان و خدا، اتحاد و تقرب به خداوند به‌عنوان یک موجود کامل، عدالت خداوند در ایجاد یک زندگی معنادار، حیات پس از مرگ و زندگی اصیل در جهان دیگر، تحصیل اهداف و ارزش‌هایی اصیل و ماندگار، رسیدن به

زندگی اصیل و سعادت رستگاری حقیقی و... تقویت می‌گردند. از این منظر پرسش از معنای زندگی بیشتر مسأله‌ای کشف‌کردنی و عینی است. معنا غالباً در حوزه اهداف آن‌جهانی جستجو شده و جنبه‌ای عمومی و کلی به خود می‌گیرد.

ب. معنای زندگی و مسأله رنج

انسان به واسطه قوت تفکر و تعقل و توان پرسش از چرایی وجود خویش، بین زنده بودن (حیات) و زندگی کردن تفکیک می‌نهد و لذا عموماً در جستجوی معنا یا معنای ای است تا زندگی را معنادار، با ارزش و هدف‌مند نماید. به نظر می‌رسد پرسش از معنای زندگی، هر زمان که انسانها با مفهوم رنج در این جهان مواجه می‌شوند، شکلی جدی و دشوار به خود می‌گیرد. درد (The pain) امر نامطلوبی است که جسم انسان را می‌آزارد و رنج (Suffering) امر نامطلوبی است که ابعاد فراتر از جسم، مانند روان و روح انسان را آزار می‌دهد (سعیدی مهر، ۱۳۹۶، ص ۴۱). رنج‌ها را در یک تقسیم‌بندی مرتبط با بحث معنای زندگی، می‌توان به دو قسم رنج‌های اولی یا وجودی و رنج‌های ثانوی یا ماهوی تقسیم نمود. رنج‌های وجودی، رنج‌هایی هستند که برای همه انسانها در طول زندگی کم‌و بیش به وجود

می‌آیند و در واقع وجودشان لازم ذاتی زندگی این جهانی انسانهاست. این رنج‌ها ناشی از وجود داشتن انسان در این جهان هستند و لذا گزیر و گریزناپذیر خواهند بود. رنج‌های ماهوی نیز رنج‌هایی هستند که وجودشان لازمه ذاتی زندگی این جهانی نیست و صرفاً برای برخی انسانها به وجود می‌آیند. رنج‌های ماهوی در واقع ناشی از نوع وجود داشتن انسان در این جهان هستند (نجاتی، ۱۳۹۹، ص ۷-۲۲). در مورد انسان ماهیت او متاخر از وجود اوست. انسان در زنده بودن و حیات‌مندی اختیار و آزادی ندارد، اما در زندگی کردن و نحوه وجود داشتنش، می‌تواند با به دست آوردن آزادی و اختیار ماهیتش را خودش بسازد (کیر کگارد، ۱۳۸۰، ص ۷۱). به باور هایدگر انسان فعلیت نیست و همیشه در حال شکل گرفتن است. انسان یا دازاین، آزاد است و تا بی‌نهایت دارای امکان و می‌تواند بگوید که من طرز بودنم را خودم انتخاب می‌کنم (کوروز، ۱۳۷۸، ص ۳۰). تحقق رنج‌های ماهوی در واقع نتیجه نحوه بودن انسانهاست و به نوعی امری ذاتی نیست که بتواند در شخصی این رنج‌ها تحقق یابد و در شخص دیگر محقق نشود.

رنج‌های وجودی را می‌توان از منظر آگاهی و وقوف نسبت به آنها در دو حوزه تفکیک نمود: گاهی رنج، که لازمه وجود داشتن انسان در این جهان هستند، هم وجود دارند و هم شخصی که دچار این رنج‌ها می‌شود نسبت به علت وجود آنها آگاهی دارد. شخص رنج می‌کشد و می‌داند که دلیل رنج او چیست و چرا رنج می‌کشد. مانند رنج ناشی از مرگ عزیزان. این رنج‌ها را رنج‌های وجودی روان‌شناختی نامیده‌ایم. اما گاهی رنج‌های وجودی، وجود دارند، اما شخصی که دچار این رنج‌ها شده به دلیل رنج خود واقف نیست، رنج می‌کشد اما نمی‌داند چرا رنج می‌کشد. این گونه رنج‌ها وجودشان ذاتی و عمومی است، اما ظهور و فهم‌شان برای شخص رنجور، ذاتی نیست. برای برخی ظهور دارد و برای برخی ظهور ندارد. فهم دلیل اینگونه رنج‌ها نیازمند تعمق و تفکر است. مانند رنج دوری از خداوند و حضور در جهان مادی، که در داستان نی‌نامه دفتر اول مثنوی به خوبی به آن اشاره شده،

امری رنج آور است، اما فقط برخی به وجود چنین رنجی آگاهی دارند. این رنج‌ها را رنج-های وجودی فلسفی نامیده‌ایم.

رنج‌های ماهوی یا ثانوی که جانکاه‌ترین رنج‌ها محسوب می‌شوند در واقع رنج‌هایی هستند که از نحوه وجود هر انسان در این جهان ناشی می‌شوند. این رنج‌ها همان‌گونه که از اسم‌شان پیداست، ذاتی وجود انسان در این جهان نیستند. در واقع وجود انسان در این جهان صرفاً شرط لازم به‌وجود آمدن این رنج‌هاست و نحوه وجود انسان و نوع زیستنی که انتخاب می‌کند، شرط کافی وجود آنهاست. اینکه شخص در زیستن خود چه اعتقادات، احساسات، اهداف و آرمان‌هایی دارد و مخصوصاً رویکرد وی در قبال پرسش‌های وجودی^۱ سه‌گانه، چگونه باشد، در مبتلا شدن به این رنج‌ها تاثیرگذار خواهد بود. توضیح اینکه وقتی انسان با رنج‌های ذاتی وجودی روبه‌رو می‌شود این مساله مطرح می‌شود که چرا باید رنج بکشد؟ آیا دلیل یا دلایل موجهی برای رنج کشیدن وجود دارد؟ چرا باید رنج را تحمل نماید و یا اصلاً آیا باید تحمل نماید؟ و پرسش‌های از این دست. باید دانست نوع پاسخ فرد و موفقیت در یافتن دلیل موجه رنج کشیدن، کاملاً وابسته به نگاه شخص به خدا، جهان، و انسان از منظر علت فاعلی و غایی آن است. حال اگر شخص به‌واسطه نوع زیستن‌اش (نگاه به خدا، انسان و جهان) بتواند پاسخی درخور برای پرسش‌های مرتبط با رنج‌های وجودی کسب کند، آنگاه دیگر رنج‌های ماهوی و ثانوی به وجود نمی‌آیند و به اصطلاح این شخص در سطح رنج‌های وجودی متوقف شده و با رنج‌های جانکاه ماهوی مواجه نخواهد شد. اما اگر شخص بر اساس نوع وجودش و زیستش از ارائه پاسخ معقول و موجه ناکام بماند، در نتیجه رنج‌های وجودی که نامدلل و ناموجه باقی مانده‌اند، شخص را به ساحت رنج‌های ماهوی وارد می‌کند. بر این اساس شرط لازم و کافی تحقق رنج‌های ماهوی از قرار ذیل است:

۱- وجود انسان در این جهان و مواجهه ضروری با رنج‌های وجودی،

۱. برای اطلاع بیشتر در باب تقسیمات رنج و تفاوت اقسام رنج‌ها رک: نجاتی، ۱۳۹۹، ص ۷-۲۲.

۲- ناکامی در ارائه پاسخ مدلل و موجه برای چرایی رنج کشیدن.

رنج‌هایی مانند ناامیدی مطلق، پوچی، احساس اجبار مطلق و استیلای تمام عیار قوانین فیزیکی جهان بر انسان و رنج‌هایی که علت اساسی ایجاد مساله بی‌معنایی زندگی هستند، از این قسم می‌باشند (نجاتی، ۱۴۰۰، ص ۱۳۷-۱۵۷).

۴. رنج، حلقه ارتباط کووید ۱۹ و مساله معنای زندگی

جهان ما اواخر سال ۲۰۱۹ و اوایل ۲۰۲۰ با بیماری عفونی و پاندمیک جدیدی از خانواده کرونا ویروس‌ها مواجه گردید. گمانه‌زنی‌ها حکایت از این داشت که کرونا ویروس ۲۰۱۹ از برخی حیوانات به انسان منتقل شده است. البته برخی احتمال وجود منشاء آزمایشگاهی و انسانی را مطرح می‌کردند. کووید ۱۹ با سرعت فوق‌العاده انتشاری که داشت به سرعت و در عرض چند ماه تقریباً اکثر مناطق جهان را تحت تاثیر خود قرار داد و توسط سازمان بهداشت جهانی به عنوان کووید ۱۹ و از نوع پاندمیک ثبت گردید. کووید ۱۹ پس از هم خانواده‌هایش یعنی بیماری سارس (Sars) و بیماری سندرم حاد تنفسی خاورمیانه و عربستان (Mers) به‌عنوان سومین بیماری از این دست محسوب می‌شود (Huang, 2020, p 497).

بیماری‌های واگیردار در گذشته و بیماری‌های غیرواگیردار صعب‌العلاج یا لاعلاج در دوره کنونی، رنج‌های زیادی را برای بشر ایجاد نموده است. نکته مهم درباره بیماری کرونا این است که این بیماری هم در افرادی که مبتلا شده‌اند ایجاد رنج کرده، و هم در افراد زیادی که احتمالاً به این بیماری مبتلا نشده‌اند. مشاهده می‌شود بسیاری از افرادی که به این بیماری دچار یا دردمند نشده‌اند؛ از رنج آن در امان نبوده و رنجور گشته‌اند (Shahiad, 2020, p184-192). برخی از اقسام رنج‌های ذاتی و وجودی کووید ۱۹ از قرار ذیل است:

۱- رنج مشترک با بیماری‌های صعب‌العلاج، ناامیدی از بهبودی، نقص عضو و معلولیت و نهایتاً ترس از مرگ.

۲- رنج از دست دادن شغل، فقر عمومی و فردی، از دست دادن امور مطلوب زندگی مانند اعضای خانواده، اموال و دارایی‌ها، ناامنی‌های اقتصادی و اجتماعی، کمیاب شدن مایحتاج زندگی (Tusi and others, 2021).

۳- اتخاذ تصمیماتی مانند قرنطینه کامل، ماسک زدن، واکسیناسیون اجباری به جهت شدت سرایت فوق العاده بیماری، که کاملاً در تعارض با آزادی‌های فردی و اجتماعی افراد در عصر حاضر است و باعث تقابل جدی ملت‌ها با دولت‌ها می‌شود.

۴- در حوزه عدالت نیز کرونا اختلاف طبقاتی اقتصادی و اجتماعی بین مردم را تشدید کرده است. به باور اکثر تحلیلگران، در طول شیوع کووید ۱۹ ثروت ثروتمندان افزون‌تر و فقر فقرا مضاعف شده است. در حالی که افراد کم‌درآمد و فقیر، اندک فرصت‌های شغلی خویش را نیز از دست می‌دهند، در مقابل ثروتمندان مخصوصاً آمریکایی، توانستند میلیاردها دلار بر ثروت خود بیفزایند. به نظر می‌رسد چنین شکاف طبقاتی‌ای در تاریخ کم سابقه است (Barba, Regenmortel, Ehmke, 2020). یا در بحث عدالت در پیشگیری و درمان، گزارش‌ها نشان می‌دهد بین ۲/۵ تا ۷ برابر، فقرا، سیاهپوستان، کارگران و متولیان درمان، بیشتر در معرض ابتلا و آسیب این بیماری هستند (Ibid).

۵- شیوع بیماری کرونا در دوره معاصر مبنای زیست اجتماعی و مدنیت بشر را تا حد زیادی محدود نموده است. بشر معاصر به هر دلیل از تنهایی رویگردان است، اما کرونا با این محدودیت اجباری و فراقانونی انسان را وادار به تنهایی و مواجهه قهری با خودش می‌کند و این مواجهه می‌تواند برای او ناگوار باشد.

۵. کووید ۱۹ و مسأله معنای زندگی

انسان به جهت برخورداری از قوت عقل، آزادی، بودن و نحوه بودنش، حیات و زندگی‌اش وجود و ماهیتش در این جهان از یکدیگر قابل تفکیک است. وجود یافتن انسان در این جهان فرا و ورای اختیار و اراده اوست، اما ماهیت و چگونه بودنش (حدود و ثغور وجود)

تا حد زیادی محصول نحوه بهره‌گیری از امکانات وجودی‌اش همچون آزادی، اختیار و عقلانیت خواهد بود. بر همین اساس در مقاله حاضر رنج را در دو قسم وجودی و ماهوی تفکیک نموده‌ایم. در بحث تحقق رنج‌های ماهوی گفته شد که شرط لازم ایجاد رنج‌های ماهوی مواجهه با رنج‌های وجودی و شرط کافی نیز ناتوانی شخص در ارائه پاسخ و تحلیل معقول و مقبول از چرایی رنج‌های وجودی است. در بحران بی‌معنایی زندگی باید گفت: ناتوانی فرد از ارائه پاسخ مقبول و موجه در چرایی رنج‌های وجودی (چرا رنج می‌کشم) شرط لازم، و تحقق رنج‌های ماهوی و مواجهه با آنها شرط کافی مسأله معنای زندگی خواهد بود. شرط لازم بی‌معنایی، مواجهه نامعقول و غیرموجه با رنج‌های وجودی است، و شرط کافی نیز تحقق و مواجهه فرد با رنج‌های جانکاه ماهوی محسوب می‌شود. مسأله معنای زندگی هنگامی به یک بحران و چالش جدی تبدیل می‌شود که شرایط لازم و کافی مذکور در انسان محقق گردد. با این مقدمه باید گفت: در مواجهه با مواضع رنج‌آور عمومی و شخصی زندگی و چرایی وجود این گونه رنج‌ها، تجویزها و پاسخ‌های مختلفی در طول تاریخ ارائه شده است تا چرایی رنج‌های وجودی معقول و موجه گردد و از بروز رنج‌های ماهوی و به تبع آن بی‌معنایی زندگی جلوگیری شود. به صورت کلی این پاسخ‌ها را می‌توان در سه گروه دفع، گریز و پیشگیری از رنج، رفع، مبارزه و درمان رنج، و پذیرش و درآغوش کشیدن رنج تفکیک نمود. گروهی مانند بودا، رواقیون و همفکران ایشان، رنج را امری نامطلوب و آسیب‌زا و در عین حال همچون سنگ خارا غیرقابل تغییر می‌دانند و به گریز از رنج تجویز می‌کنند. از نظر ایشان تنها راه، گریز و دفع رنج‌هاست و کلید آن نخواستن و نطلبیدن دنیاست، چرا که رنج‌ها زائیده دنیا و زندگی دنیوی هستند (زرین کوب، ۱۳۹۰، ص ۱۰). گروه دوم اما معتقدست خواستن انسان را نباید سرکوب نمود، بلکه باید به جنگ رنج‌ها و مواضع رنج‌آور رفت و مواضع رنج‌زا را رفع و نابود نمود. معتقدین به این دیدگاه حداقل دو قسم هستند: گروهی از ایشان برای رفع رنج‌ها و مواضع رنج‌زا به سلاح علم و خاصه علوم

تجربی روی می‌آورند و با سلاح علم و تکنولوژی رنج جهان را تقلیل داده و جای بهتری برای زندگی قرار دهند (ساینسیسم). گروه دیگر اما بیشتر تاکیدشان بر تقویت و قدرتمندسازی خود انسان است. انسانی که با زیست مبتنی بر ارزش طبیعی قدرت، در مواجهه با مواضع رنج‌زا خم به ابرو نمی‌آورد. جهان هر چه باشد ابرانسان، رنجور و مایوس نخواهد شد (اومانیسیم) (Ettinger, 2005, p12, Whetstine, 2005, p 538). عمده این دیدگاه محصول مدرنیسم در غرب است. به نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های مدرنیته، در نگاه به جهان خود را نشان می‌دهد. مدرنیسم بر خلاف سنت، به شدت اعتقاد به امکان تغییر جهان دارد. در مواجهه با سختی‌ها و امور نامطلوب، انسان سنتی معتقد است تغییر عالم خارج اگر محال نباشد نزدیک به محال بوده و در نتیجه برای مواجهه با مواضع نامطلوب این جهان باید به تغییر خود پردازیم تا با تغییر نگرش، نامطلوب بودن این امور برای ما کمتر و قابل تحمل شود. اما انسان مدرن در یک تغییر بنیادین و پارادایم‌گونه با محور قرار دادن علوم با روش‌های تجربی طبیعی و انسانی در حوزه نظری و جنبه پراتیک و عملی این علوم یعنی تکنولوژی و محصول و تجسم این فرایند یعنی صنعت، خود را در تغییر امور نامطلوب جهان قدرت‌مند احساس نمود. انسان مدرن بر این اساس از خودشناسی فارغ و به جهان‌شناسی روی آورد آن‌گونه که وی را در تغییر طبیعت توان‌مند گرداند.

گروه سوم اعتقاد دارند رنج‌ها برخلاف ظاهرشان به صورت کلی اموری نامطلوب و شر نیستند که دفع یا رفع شوند، و اساساً بر خلاف دیدگاه دیگران امکان دفع و رفع مطلق یا حداکثری آنها وجود ندارد. مواضع رنج‌آور جهان و رنج‌های ناشی از آنها ظاهراً تهدیدهایی برای زندگی انسان به نظر می‌آیند، اما در حقیقت اینها فرصت‌های طلایی هستند که در پس آنها انسان قدرت و تعالی بیشتری می‌یابد. از این منظر، رنج‌ها همچون گنج‌هایی هستند که گاهی برکات این جهانی را به شما هدیه می‌کنند، برکاتی نظیر تقویت روح و روان انسان،

آشکارسازی گوهر درون، زایش عیسای درون^۱ و گاهی نیز برکات آن جهانی را در پی دارند، برکاتی نظیر وصول به سعادت اخروی، بخشش گناهان، بازگشت به سرشت نخستین و ندبه (عهد عتیق، امثال: ۱۳/۲۸ و ۱۴؛ متی، ۱۰/۳۸؛ ۱۶/۲۴).

بیماری کرونا درست زمانی ظهور کرد که غالب مردم جهان به تبعیت از تمدن غرب، جذب تفکرات ساینیستی و یا اومانیستی شده بودند. علم با هزینه‌های هنگفت در حوزه پزشکی در زمینه مهار بیماری‌های واگیردار به صورت فوق‌العاده‌ای پیشرفت کرده و تقریباً خیال بشر را از این نوع بیماری‌ها راحت کرده بود و تاکید علم پزشکی به حوزه بیماری‌های غیرواگیردار و شخصی و درمان آنها معطوف شده بود. هدف علم پزشکی این بود تا با شناخت و درمان و رفع بیماری‌ها، رنج ناشی از آنها را از بین ببرد و جهانی با کمترین رنج ناشی از بیماری‌ها بسازد. اگر این اصطلاح صحیح باشد، می‌توان گفت ساینیست‌ها با پوشاندن لباس تقدس بر تن علم تجربی و شی‌انگاری و یکسان‌انگاری انسان با طبیعت، تکیه-گاه انسان را در سختی‌ها به جای خدا، بر علوم تجربی قرار داده و وعده ساخت بهشت دنیوی را می‌دادند. اومانیست‌ها اما با حذف یا تقلیل جایگاه خداوند در تفکر انسان، لباس تقدس را بر تن انسان پوشاندند و معتقد شدند انسان خودش باید تکیه‌گاه و مامن خود در سختی‌ها باشد (باربور، ۱۳۶۲، ص ۲۰؛ گنون، ۱۳۷۲، ص ۸۲). البته این نوشتار منکر تاثیر شگفت‌انگیز

۱. در قرآن به نوعی رنج مبارک در برخی مواضع همچون داستان حضرت مریم (ع) و تولد حضرت عیسی (ع) یا داستان حضرت ابراهیم و ذبح حضرت اسماعیل یا داستان‌های حضرت موسی و از همه مهم‌تر رنج‌هایی که پیامبر عظیم‌الشان اسلام متحمل شدند اشاره شده است و در تمام موارد در پس رنج مبارک، تعالی و اشتداد وجودی شخص نبی و زایش عیسای درون میسر شده است. «فَحَمَلَتْهُ فَاتَّبَدَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا. فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا» (مریم، ۲۴-۲۲).

علوم تجربی در بهبود شرایط کمی و رفاهی زندگی بشر نیست و یا حتی منکر بزرگی و عظمت انسان در جهانی که در آن زیست می‌کند نیست. مساله این است که آیا پوشاندن لباس تقدس بر تن علوم تجربی یا انسان مناقشه‌انگیز نیست؟ آیا علم می‌تواند مامن و پناهگاه انسان در سختی‌ها و مواضع رنج‌آور باشد و یا اینکه خداانگاری انسان و حذف خداوند از هستی، نهادن باری خارج از توان بر دوش انسان نیست و او را دچار آسیب‌هایی چون احساس تنهایی و بی‌کسی در این جهان نمی‌کند. اینکه آیا انسان می‌تواند مستقل و بی‌نیاز از خداوند، عزت نفسش را در مقابل سختی‌ها حفظ کند، خم به ابرو نیاورد؟ به فرموده قرآن انسان بدون تکیه‌گاه خداوند فاقد عزت نفس لازم خواهد بود. «لَا يَحْزَنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» (یونس / ۶۵). به نظر می‌رسد انسانها متولد می‌شوند در حالی که زندگی برای-شان معنادار است، زیرا این مساله با عدالت و حکمت خداوند منافات خواهد داشت. جهانی که انسان در آن همواره با رنج‌های وجودی دست و پنجه نرم می‌کند و لزوم معنای زندگی را در مواجهه با رنج تذکر می‌دهد حال اگر این زندگی معنادار نباشد، بخشی از صفات خداوند همچون عدالت و حکمت مورد مناقشه قرار می‌گیرد، زیرا زندگی معنادار توام با رنج‌های وجودی بر زندگی فاقد معنا و توام با رنج‌های وجودی ترجیح دارد.

ظهور کرونا، با هر دیدگاهی در مورد منشاء انسانی یا طبیعی آن، انسان معاصر را غافلگیر نمود. اینکه با وجود مبناهای اومانیستی یا علم‌گرایانه، چرا باید رنج‌های ناشی از این بیماری را تحمل نمود. گویی پیشرفت‌های علمی و فلسفی بشر با وجود این بیماری زیر سوال می‌رود. با لحاظ شائبه‌های وجود منشاء انسانی و آزمایشگاهی، این دیدگاه استبعاد چندانی ندارد که افراط در علم‌گرایی یا انسان‌گرایی، نه تنها نجات‌بخش انسان نیست بلکه می‌تواند در شرایطی موجودیت انسان را به خطر بیندازد. مساله مهم این است که حتی با فروکش کردن موقتی

این بیماری و ساخت واکنش‌های متعدد، برای انسان امروز سخت است که به پشتوانه مقدس - انگاری علوم تجربی یا خداانگاری انسان، رنج‌های ناشی از کووید ۱۹ را موجه و معقول نماید.

۱- یکی از رنج‌های وجودی کرونا رنج ناشی از عدم حضور در اجتماع و تنها شدن است. این رنج وجودی می‌تواند باعث رنجی جانکاه‌تر و ماهوی شود. دوری از اجتماع موجب احساس رنج و تنهایی می‌شود، اما اگر این رنج موجه و معقول نگردد عامل رنج تنهایی (نه به معنای دوری از دیگران) بی‌پناهی، درماندگی و درخودماندگی خواهد شد. برای انسان معاصر، علم‌گرایی یا انسان‌گرایی اُبَهِت خود را از دست می‌دهد. از طرف دیگر خداوند نیز در تفکر وی یا وجود ندارد یا آن‌قدر ضعیف است که نمی‌تواند پُرکننده این خلاء باشد. انسان معاصر احساس می‌کند در مقابل هجمه رنج‌های متعدد ناشی از بیماری کرونا تنهاست و راه فرار و گریزی ندارد. رنج ناشی از احساس جانکاه بی‌پناهی، تنهایی و ناامیدی مطلق، یکی از مهم‌ترین اقسام رنج‌های ماهوی است که مساله معنای زندگی در هر دو بعد معناداری و معناسازی را دچار بحران می‌کند (مظاهری، علیزمانی، ۱۳۹۷، ص ۷۲-۷۳).

۲- از دیگر رنج‌های ماهوی ناشی از بیماری کرونا، بی‌ارزش شدن ارزش‌هاست که یکی از تقریرهای اصلی پوچ‌گرایی محسوب می‌شود. مساله‌ای که از قدیم الایام وجود داشت، این بود که عمده ارزش‌ها و اهداف این جهانی، که برای معناداری یا معناسازی زندگی از آنها استفاده می‌شود تا زمانی ارزش‌مند و معنابخش هستند که به دست نیامده باشند و وصول به این امور ارزشمند این جهانی مانند ثروت، قدرت، شهرت، لذت و ... باعث از بین رفتن تدریجی ارزش آنها می‌شد. لذا عمده انسانها برای معنیافتن زندگی و رهایی از پوچی ارزش‌های این جهانی یا به این امور توجه نمی‌کردند و یا اگر توجه می‌کردند از اینها در جهت وصول به ارزش‌ها و اهداف آن جهانی استفاده می‌نمودند. انسان معاصر به واسطه غلبه تفکر فلسفی-سیاسی سکولار، ارزش‌های آن جهانی و ارزش‌های این جهانی که لازمه آنها

هستند را انکار می‌کند یا بی‌اهمیت می‌داند و در صدد ایجاد ارزش‌ها و اهداف اصیل این - جهانی علم‌محور یا انسان‌محور است. ارزش‌های نوینی چون آزادی، برابری، عقلانیت انسان بنیان، در پی این جریان شکل گرفته‌اند. بیماری کرونا هرچه بود و هست تا حد زیادی اعتماد و اعتقاد به ارزش‌مند بودن ارزش‌های نوین این جهانی فارغ از ارزش‌های آن جهانی را مورد خدشه قرار می‌دهد. احتمالاً ارزش‌های نوین و قدرتمند مذکور در همه‌گیری کرونا رنگ می‌بازند. قرنطینه و ماسک اجباری آفت جدی ارزش آزادی است. استفاده از داروها و واکسن‌های باکیفیت‌تر در درمان انسانهای ثروتمند جهان و به تبع آن مرگ و میر و آسیب کمتر آنها نسبت به فقرا، یا ثروتمندتر شدن ثروتمندان و فقیرتر شدن فقرا ارزشی چون عدالت و برابری را به چالش می‌کشاند. بیماری کرونا و مواضع رنج آور احتمالی آن، در آینده مویده این هستند که ارزش‌های نوین علم‌محور یا انسان‌محور نیز از قاعده پوچی ارزش - های این جهانی مصون نیستند و در صورت وصول به این ارزش‌ها، احتمالاً مشمول قاعده پوچی و بی‌ارزشی ارزش‌ها خواهند شد کما اینکه ارزش‌های نوین در همه‌گیری کووید ۱۹ حتی به مرحله اول، که وصول به ارزش‌های مذکور باشد هم نرسیدند.

۶. نتیجه‌گیری

مقاله حاضر در پی بررسی رابطه احتمالی بین همه‌گیری کووید ۱۹ و مساله معنای زندگی است. به نظر می‌رسد حلقه‌ی رابط بین این دو، مفهوم رنج باشد، به این صورت که بیماری کرونا همانند دیگر مواضع رنج آور در زندگی انسانها باعث بروز رنج‌های وجودی می‌شود. اما به جهت اینکه انسان معاصر به جهت حذف یا تقلیل جایگاه خداوند و متافیزیک، و تاکید بیش از حد بر مواضعی چون اصالت و مقدس‌انگاری علوم تجربی طبیعی و انسانی و خداانگاری انسان، شرایط متفاوتی از گذشته و سنت یافته است. این وضعیت برای انسان معاصر با بروز بیماری واگیردار در سطح بالای پاندمیک، تحمل و توجیه چرایی پذیرش رنج‌های ناشی از کووید ۱۹ را سخت می‌کند. این صعوبت دو چندان می‌شود وقتی که

همه‌گیری کووید ۱۹ و ارتباط آن با معنای زندگی / طولی، نجاتی، حسنی آزاد، نظری / ۴۷۱

مکاتب پیش‌گفته با وجود ساخت واکنش‌های متعدد، عملاً توفیق چندانی در مقابله با آن نداشته و حتی برخی شائبه منشائیت علمی و انسانی این بیماری را که می‌تواند باعث ناامیدی و یاس عمیق از شاخصه نجات‌بخشی علوم با روش‌های تجربی باشد، مطرح می‌کنند. رنج‌های وجودی کووید ۱۹ وقتی با تردید جدی در قداست و شاخصه نجات‌بخشی علوم تجربی یا انسان‌محوری نوین همراه می‌شود موجب پدید آمدن رنج‌های ماهوی‌ای همچون احساس تنهایی و بی‌پناهی و ناامیدی مطلق یا بی‌ارزش شدن ارزش‌های علم‌محور و انسان‌محور می‌شود و همین فرایند بحران بی‌معنایی زندگی در دو حوزه معناداری و معناسازی را موجب می‌شود. خداوند در این تفکرات یا وجود ندارد یا اگر وجود دارد از رنج‌های انسانها فارغ است یا احتمالاً آن‌قدر قدرت و توانایی ندارد که این مواضع را به وجود آورد یا از بین ببرد.

منابع

- قرآن مجید
- نهج البلاغه
- برت، ادوین آرثر (۱۳۷۴)، مبادی مابعدالطبیعی علوم نوین، ترجمه عبدالکریم سروش، تهران، انتشارات علمی فرهنگی، ۱۳۷۴.
- خسروپناه، عبدالحسین، میرزایی، رضا (۱۳۸۹)، چیستی انسان شناسی، انسان پژوهی دینی، شماره ۲۴، پاییز و زمستان، صص ۳۵-۵۶.
- زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۹۰)، جستجو در تصوف / ایران، تهران، انتشارات امیر کبیر.
- سارتر، ژان پل (۱۳۸۶)، اگزستانسیالیسم و اصالت بشر، ترجمه مصطفی رحیمی، تهران، نیلوفر.
- سعیدی مهر، محمد (۱۳۹۶)، چیستی درد از دیدگاه ابن‌سینا، حکمت معاصر، سال هشتم، شماره دوم، صص ۳۹-۵۳.

- کاپلستون، فردریک (۱۳۹۸)، تاریخ فلسفه غرب، ج ۷، ترجمه داریوش آشوری، تهران، سروش.
- کاپلستون، فردریک (۱۳۸۵)، تاریخ فلسفه غرب، ج ۱، ترجمه سید جلال الدین مجتبوی، تهران، سروش.
- کارنپ، رودلف (۱۳۸۵)، فلسفه و نحو منطقی، ترجمه رضا مثمر، تهران، مرکز.
- کتاب مقدس (۱۹۷۵)، انجمن پخش کتب مقدسه.
- کیر کگار، سورن (۱۳۸۰)، ترس و لرز، ترجمه عبدالکریم رشیدیان، تهران، نشر نی.
- کوروز، موریس (۱۳۷۸)، فلسفه هایدگر، ترجمه محمود نوالی، تهران، حکمت.
- گنون، رنه (۱۳۷۲)، بحران دنیای متجدد، ترجمه ضیاالدین دهشیری، تهران، امیر کبیر.
- متز، تادئوس (۱۳۹۴)، معنای زندگی، ترجمه ابوالفضل توکلی شاندیز، تهران، نشر ققنوس.
- مظاهری، حبیب، علیزمانی، امیر عباس (۱۳۹۷)، بررسی مواجهه با رنج تنهایی اگزستانسیال در اندیشه اروین یالوم و رنج عارفانه فراق در اندیشه مولوی، فصلنامه پژوهش‌های فلسفی کلامی، شماره ۷۸، صص ۶۷-۹۰.
- مولوی، جلال الدین محمد بن محمد (۱۳۸۲)، مثنوی معنوی، به کوشش رینولی نیکلسون، تهران، هرمس.
- نجاتی، محمد؛ طولی، فاروق؛ تقوی، سید عباس (۱۳۹۹)، پرسش از معنای زندگی و ارتباط آن با رنج‌های انسان، عقل و دین، سال دوازدهم، شماره ۲۲، صص ۷-۲۲.
- نیچه، فردریش، فراسوی نیک و بد، ترجمه داریوش آشوری، تهران، خوارزمی، ۱۳۸۷.
- Barbour, Ian (1983), *Science and Religion*, translated by Bahaddin Khorramshahi, Tehran, University Center Publishing.
- Chaolin Huang and others (2020), Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China, *lancet*, (395): 497-506.

- Hawking, Stephen (1988), A Brief History of Time, London: Bantam Press.
- Hornby, A.S, (2000) Advanced learner's dictionary of current English, oxford university prees.
- Barba, L, Regenmortel, A, Ehmke, A (2020) oxfam intrnational, Shelter from the storm: the global need for universal social protection in times of COVID-19.
- Shahiad, shima, mohammad taghiT mohammad (2020), Psychological Impacts of Covid-19 Outbreak on Mental Health Status of Society Individuals, journal of Military Medicine, Volume 22, Issue 2, Pages: 184-192.
- Tusl, Martin, Rebecca Brauchli, Philipp Kerksieck and Georg Friedrich Bauer (2021), Impact of the COVID-19 crisis on work and private life, mental well-being and self- rated health in German and Swiss employees, BMC Public Health.
- Ettinger R (2005), the prospect of immortality, ED. Charles Tandy, California: RIA University.
- Whetstine I, Streat s, Darwin M, Crippen D (2005), when is dead really dead, critical care, London: England.